

Bezinningsmateriaal
Anders omgaan met geld

Oikocreditcampagne 2010

Voorwoord

Dit bezinningsmateriaal is geschreven in het kader van de Oikocreditcampagne *Geloven in het kleine* 2010. De campagne is bedoeld om een bezinning over anders omgaan met geld in kerkgemeenschappen op gang te brengen. Geld stuurt de maatschappij een bepaalde richting op. Kerken kunnen bijdragen aan meer gerechtigheid, vrede en heelheid door hun reserves op een bepaalde manier in te zetten.

Een andere omgang met geld bereik je niet door er een keer over te lezen. Dit vraagt een uitgebreide bezinning, discussie in de geloofsgemeenschap en het verkennen van de verschillende mogelijkheden op het terrein van ethisch bankieren. Vandaar dat we dit bezinningsmateriaal hebben ontwikkeld. Hierbij hebben we dankbaar gebruik gemaakt van het verschenen materiaal over ethisch bankieren in de afgelopen tientallen jaren.

Dit bezinningsmateriaal kan gebruikt worden als volgt. Er kan een serie van drie gespreksbijeenkomsten mee worden georganiseerd. Ook is het mogelijk om twee bijeenkomsten te organiseren, bijvoorbeeld over de *bijbel en geld* en over *geld en goed doen*. Het kan zelfs dienen als materiaal voor een gespreksgroep. Als begeleider is het handig om van tevoren te bedenken welke elementen u van het materiaal in een bijeenkomst gebruikt. U kunt er ook voor kiezen om bepaalde onderdelen te doen van een bijeenkomst.

Graag horen we uw ervaringen met het materiaal en met het gesprek over ethisch bankieren in uw geloofsgemeenschap. Op deze manier hopen we een levend document van dit bezinningsmateriaal te maken en het regelmatig aan te vullen met nieuw materiaal en nieuwe ervaringen.

Heel veel succes en inspiratie gewenst bij de bezinning over anders omgaan met geld in uw geloofsgemeenschap.

Pauline Ebing
Oikocredit Nederland
pebing@oikocredit.org
augustus 2010

Inhoudsopgave

1. Geld in de bijbel	4
2. Kerkelijke documenten als richtsnoer	6
Bijlage A. De Accra verklaring	10
Bijlage B. Samenvatting encycliek Caritas in veritate	15
3. Geld en goed doen	19
Bijlage C. Tips voor het gesprek over ethisch bankieren	26
Gedichten en gebed	27
Bronnen	30
Verder lezen	31

1. Geld in de bijbel

A. Opwarmer

Bespreek met elkaar de volgende spreekwoorden die over geld gaan. Ben je het ermee eens of oneens en geef aan waarom. Ken je nog meer spreekwoorden over de omgang met geld? .

1. Geld moet rollen.
2. Geld maakt niet gelukkig.
3. Geld doet alle deuren open.
4. Het geld dat stom is, maakt recht wat krom is.
5. Tijd is geld.

B. Opdracht bijbelse oriëntaties over de omgang met geld

Het kan boeiend en inspirerend zijn om je als gelovige te verdiepen in hoe er in de bijbel tegen geld wordt aangekeken. Er zijn in de bijbel meer dan 1500 teksten over de verhouding arm en rijk.

Lees de volgende bijbelteksten en bespreek met elkaar welke begrippen en oriëntaties je daarin vindt voor de omgang met geld. Wissel per bijbeltekst uit wat je aanspreekt en wat niet.

1. Mat. 19: 16-26	Afstand doen van aardse goederen
2. Luc. 16: 13	Niet God dienen en de mammon
3. Mat. 25: 14-30.	Woekeren met je talenten
4. Mat. 6: 25-33	Zoek eerst het Rijk van God en zijn gerechtigheid • Wat is gerechtigheid volgens jou?
5. Hand. 4: 32-36	Gemeenschappelijk bezit

Toelichting bijbelse oriëntaties:

1. Mat. 19: 16-25. Doe afstand van alle materiële goederen. Vergaar geen schatten op aarde, maar gebruik je geld om de armen en onderdrukten te bevrijden.
2. Luc. 16: 13. Dit is een oproep om te kiezen tussen God en de mammon. Met de mammon wordt het geld bedoeld. In onze maatschappij is er een afgoderij van geld en goederen. Geld en goederen zijn het enige dat houvast en status geeft. Ons economische systeem heeft tot doel het nastreven van steeds meer geld door het maken van zoveel mogelijk winst. Dit systeem is heilig verklaard en eist ook offers in naam van de opstapeling van rijkdom en van een grenzeloze consumptie.

Mohammed.Yunus, de grondlegger van microkrediet, heeft een opmerkelijke kijk op hoe ook bedrijven kunnen bijdragen aan meer gerechtigheid in de wereld. Bedrijven kunnen in plaats van naar steeds meer winst te streven, maatschappelijke doelen nastreven. Zoals het opheffen van armoede, het bieden van onderwijs, gezondheidszorg en werkgelegenheid, het realiseren van gelijkheid tussen de seksen door vrouwen meer macht te geven en het waarborgen van het welzijn van bejaarden.

3. Mat.25: 14-30. Deze tekst is vaak uitgelegd als volgt. Als christen moet je woekeren met de talenten die je hebt. Dat wil zeggen een zo hoog mogelijk rendement halen op het je toevertrouwde geld. Een talent was toen een bedrag van een paar duizend euro.
Het gaat bij "talenten" echter om heel iets anders. Het gaat om het Evangelie dat Jezus aan zijn volgelingen nalaat. Dat wordt aan ons toevertrouwd om ermee aan het werk te gaan. Dit betekent leven naar het Evangelie en het Evangelie doorgeven. Het houdt in dat aan arme mensen recht wordt gedaan.
- 4 Mat.6: 25-34. Zoek eerst het Rijk van God en de gerechtigheid en dan zal de rest je gegeven worden. Gerechtigheid betekent in de bijbel dat het recht van de arme voorop gaat .Ds. W.R. van der Zee, ooit secretaris van de Raad van Kerken in Nederland, deed over gerechtigheid in 1987 de volgende uitspraak. "Het betekent scheve verhoudingen rechtzetten, recht doen aan misdeelde mensen, oprichten wat terneergeslagen is. Gerechtigheid is een van de werkwoorden van een God die niet boven de partijen staat, maar die zeer partijdig is. Hij is het meest met de minsten. En hij meet de kwaliteit (zeggen de profeten van Israël) aan de mate waarin er gehandeld wordt met hen die onderop zijn geraakt." Gerechtigheid is een relatiebegrip en verwijst naar relaties tot de armen en de natuur.
- 5 Hand. 4: 32-36: Dit gaat over het begin van de christelijke geloofsgemeenschap. Er was sprake van een vorm van gemeenschap waar alle mensen werden geacht en gerespecteerd. Ze deelden alles en ieder ontving naar zijn of haar behoefte. Niemand had teveel en niemand kwam tekort. Ook nu nog kunnen we deze tekst als een uitnodiging zien om een weg op te gaan die de wereld een ander aanzien kan geven.

Conclusie

Geld is geen doel, maar een middel dat in dienst staat van het maatschappelijk verkeer tussen mensen en menselijke relaties. Geld is een middel om tekenen van Gods Rijk op aarde op te richten en daarmee bij te dragen aan vrede, gerechtigheid en heelheid. Geld is een middel om goed te doen.

C.Toegift

Lees met elkaar het gedicht van Ed Hoornik over "hebben en zijn" (zie pg. 27). Welk werkwoord spreekt je meer aan als je het over de omgang met geld hebt? In de bijbel gaat het niet over "hebben", maar over "zijn", het volgen van Jezus Christus.

2.. Kerkelijke documenten als richtsnoer

Introductie

Zowel in de Protestantse Kerk als in de Rooms-katholieke Kerk zijn de afgelopen jaren documenten verschenen die de moeite waard zijn om te bespreken als we het over het geldbeheer van kerken hebben. We beperken ons hier tot de bespreking van de Accra verklaring en de encycliek Caritas in veritate, omdat dit documenten zijn die vrij recent zijn verschenen en aanknopingspunten bieden voor de discussie over geldbeheer in de kerken. In 2004 vergaderde de World Alliance of Reformed Churches (WARC) in Accra (Ghana). De WARC was toen de grootste koepelorganisatie van protestantse kerken ter wereld.

A.Accra verklaring

Introductie

Tijdens deze vergadering in 2004 is door de WARC gesproken over het huidige economische systeem. De 400 afgevaardigden, die meer dan 75 miljoen christenen vertegenwoordigden, bogen zich over de vraag wat voor standpunt de kerken moeten innemen tegenover het wereldwijde neoliberaal economische systeem. In dit systeem is het wel en wee van de aarde en de mensheid overgeleverd aan de krachten van de wereldmarkt. De kerkleden in het arme deel van de wereld deden een appèl op de kerkleden in het rijke deel van de wereld om naar hen te luisteren en in verzet te komen tegen het huidige economische systeem. De ongebreidelde ophoping van rijkdom en de grenzeloze groei, die al aan miljoenen het leven heeft gekost en veel van Gods schepping heeft verwoest, wordt verworpen.

Opdracht Accra verklaring

Lees individueel de verklaring in bijlage A en geef aan wat je niet begrijpt, wat je aanspreekt en wat je niet aanspreekt.

Bespreek in de gehele groep:

- 1.Moeilijke begrippen
2. Wat spreekt je aan in de verklaring?
3. Wat spreekt je niet aan in de verklaring?
4. Lees met elkaar Joh.10,10: "Ik ben gekomen opdat zij leven hebben in overvloed." Dit is de tekst die in de verklaring centraal staat. Bespreek deze tekst kort met elkaar.

Opdracht aan de slag met de Accra verklaring

1. Welke actieperspectieven ontdekt u in de verklaring voor uzelf en voor uw kerkgemeenschap?
2. Welke van deze actieperspectieven bieden aanknopingspunten om aan de slag te gaan met het hanteren van ethische criteria bij geldbeheer in de kerkgemeenschap?

Nabespreking

Wissel de gevonden actieperspectieven uit.

Breng de actieperspectieven in die een taakgroep n.a.v. de Accra-verklaring heeft opgesteld voor gemeenten en gemeenteleden.

- a. Het tegengaan van consumentisme en het bevorderen van een sobere levenswijze.
- b. Het uitdagen van rijke kerkmensen om Jezus te volgen en te delen.
- c. Het opbouwen van geestelijk leven gefundeerd op economische rechtvaardigheid en ecologische heelheid via eredienst, bijbelstudie en gebed.
- d. Het onderwijzen van kinderen in economische rechtvaardigheid en ecologische heelheid.
- e. Het verstrekken van inkomsten, tijd en energie ten bate van de armen en de gemeenschap.
- f. Het deelnemen aan missionair/diaconaal werk waarin ecologische kwesties een rol spelen.
- g. Het opnemen van economische gerechtigheid en ecologische heelheid in het beleid van de gemeente.
- h. Het delen van werk en inkomen om overdaad te vermijden en iedereen van een levend inkomen te voorzien.
- i. Het investeren in duurzame fondsen, alternatieve banken en coöperatieve initiatieven.
- j. Werken aan een duurzame economie door Fair Trade initiatieven te steunen.
- k. Het in de praktijk brengen van Jubeljaar-maatregelen die de schuldenlast verlichten en van de sabbat, zowel op persoonlijk als op maatschappelijk niveau.

B. Encycliek *Caritas in veritate*

Introductie

De economische crisis slaat hard toe en geeft aanleiding tot bezinning op onze economische orde. Deze encycliek geeft handvatten om te komen tot een meer solidaire en meer duurzame wereldorde en is geschreven vanwege de 40ste verjaardag van de encycliek *Populorum progressio*. Die encycliek legde de nadruk op de absoluut noodzakelijke rol van het evangelie voor de opbouw van een samenleving in vrijheid en gerechtigheid.

De paus roept in herinnering dat liefde de sociale leer van de Kerk is. Een Christendom van liefde moet echter samengaan met waarheid. Als winst het enige streven wordt, lopen we het risico de rijkdom te vernietigen en armoede te scheppen. Deze encycliek is te zien als moreel kompas en legt de nadruk op economische vormen gebaseerd op solidariteit.

Opdracht encycliek *Caritas in veritate*

Lees individueel de samenvatting van de encycliek in bijlage B en geef aan wat je niet begrijpt, wat je aanspreekt en wat je niet aanspreekt.

Bespreek in de gehele groep:

1. Moeilijke begrippen zoals “utilitaristische kijk op het bestaan” uit hoofdstuk 3 en “prometheïsche aanmatiging van de mensheid” uit hoofdstuk 6.
2. Wat spreekt je aan in de verklaring?
3. Wat spreekt je niet aan in de verklaring?
4. Er zijn zelfs twee paragrafen waarin aandacht is voor microfinanciering.

Paragraaf 45 in hoofdstuk 4: Ontwikkeling van de volken, rechten en plichten, milieu: *“De economie heeft namelijk om goed te functioneren, de ethiek nodig; niet zomaar een ethiek, maar een mensvriendelijke ethiek. Tegenwoordig wordt er veel gesproken over ethiek op het gebied van economie, financiën en ondernemingen. Er ontstaan studiecentra en opleidingsprogramma’s voor business ethics; in de wereld van hoogontwikkelde landen verbreidt zich als onderdeel van de beweging die is ontstaan rondom de sociale verantwoordelijkheid van de onderneming, het systeem van de ethische certificaten. Banken bieden zogenaamde “ethische” bankrekeningen en investeringsfondsen aan. Er wordt “ethische financiering” ontwikkeld, in het bijzonder door microkrediet en meer in het algemeen door microfinanciering. Deze ontwikkelingen vragen om erkenning en verdienen brede ondersteuning. Hun positieve uitwerking is ook in minder ontwikkelde delen van de wereld waar te nemen.”*

Paragraaf 65 In hoofdstuk 5: De samenwerking van de familie van de mensheid *“Verder heeft het geldwezen als zodanig behoefte aan een noodzakelijke vernieuwing van de structuren en doelstellingen van de manier waarop het functioneert, waardoor in het verleden de reële economie behoorlijk beschadigd is. Zo kan het dan weer een instrument worden dat gericht is op betere opbouw*

van welvaart en van ontwikkeling.Als liefde verstandig is, kan ze ook de middelen vinden om te handelen overeenkomstig een vooruitziende en rechtvaardige economie, zoals veel ervaringen op het gebied van coöperatieve kredietverleningen duidelijk aantonen.

Zowel regulering van de financiële sector, waardoor zwakkere subjecten worden beschermd en schandelijke speculaties verhinderd, alsook pogingen om te komen tot nieuwe financieringsvormen, bestemd voor de bevordering van ontwikkelingsprojecten, zijn positieve ervaringen die verdiept en bevordert moeten worden en tegelijkertijd appelleren aan de eigen verantwoordelijkheid van de spaarder. Ook de ervaring met microfinanciering, die geworteld is in de overwegingen en activiteiten van burgerhumanisten - ik denk vooral aan het ontstaan van de banken van lening - moet bevestigd en uitgewerkt worden, in het bijzonder op momenten die dramatisch kunnen worden voor vele kwetsbare sectoren van de bevolking, die behoed moeten worden voor de gevaren van woeker en voor wanhoop”.

Bespreek met elkaar wat dit zegt over de hoe de paus tegen initiatieven als Oikocredit aankijkt.

5. Bevat deze samenvatting aanknopingspunten die u inspireren om anders om te gaan met geld?

C. Opdracht ter vergelijking van beide documenten

Bespreek met elkaar wat de verschillen zijn tussen de encycliek en de verklaring van Accra. Een verschil is: geschreven door paus en geschreven op basis van visie christenen in ontwikkelingslanden.

Bespreek met elkaar wat de overeenkomsten zijn. Overeenkomsten zijn: er zijn veel verwijzingen naar Bijbelteksten, de onvrede met huidige situatie, het verwerpen van een economisch systeem dat winst boven mensen laat gaan, de mening dat armoede niet toe te schrijven is aan de armen, de aandacht voor negatieve effecten van globalisering, de aandacht voor zowel armoede als milieuaantasting, een van de oplossingen is het streven naar gerechtigheid, het zijn moeilijk leesbare documenten voor de leek, de actieperspectieven blijven wat vaag.

D. Toegift

Lees met elkaar het gebed *Bidden we voor de rijken* op pg. 28.

Bijlage A. De Accra verklaring

Wereld Alliantie van Reformatorische Kerken (WARC) - 24ste Algemene Vergadering, Accra, Ghana 30 juli tot 13 augustus 2004 (vertaling uit het Engels door Oikos)

Verbond voor gerechtigheid in de economie en op de aarde

Inleiding

1. In antwoord op de dringende oproep van de Zuid-Afrikaanse leden die in 1995 in Kitwe bijeenkwamen en vanwege de toenemende urgentie van het wereldwijde economisch onrecht en ecologische verwoesting, nodigde de 23ste Algemene Vergadering (Debrecen, Hongarije, 1997) de lidkerken van de Wereld Alliantie van Reformatorische Kerken (WARC) uit om een proces in te gaan van 'herkenning, educatie en confessie (processus confessionis)'. De kerken dachten met elkaar na over de tekst van Jesaja 58, 6 '... de banden van het juk te ontbinden, verdrukten vrij te laten en elk juk te verbreken', terwijl zij het geroep hoorden van broeders en zusters over de hele wereld en er getuige van waren hoe de door God gegeven schepping bedreigd wordt.
2. Sindsdien hebben negen lidkerken zich geëngageerd tot een geloofsverplichting, sommige kerken hebben zich begeven in het proces om tot een verbondsluiting te komen en andere hebben het onderwerp bestudeerd en hebben onderkend hoe ernstig de crisis is. Bovendien heeft de WARC, samen met de Wereldraad van Kerken, de Lutherse Wereld Federatie en regionale oecumenische organisaties, consultaties in alle regio's van de wereld gehouden, van Seoul/Bangkok (1999) tot Stony Point (2004). Aanvullende consultaties hebben plaats gevonden met kerken uit het Zuiden in Buenos Aires (2003) en met kerken uit het Zuiden en Noorden in Londen Colney (2004).
3. Bijeengekomen in Accra, Ghana, voor de Algemene Vergadering van de WARC, hebben we de slavenkerkers van Elmina en Kaap kust bezocht, waar miljoenen Afrikanen tot koopwaar werden gemaakt, verkocht en onderworpen aan de gruwelen van onderdrukking en dood. De uitspraak 'nooit weer' is tot een leugen geworden door de nog steeds doorgaande mensenhandel en de onderdrukking door het wereldwijde economische systeem.
4. Vandaag komen we tot een besluit aangaande onze geloofsverplichting.

Het Onderscheiden van de Tekenen der Tijden

5. We hebben gehoord dat de geknechte schepping in afwachting van haar bevrijding nog steeds zucht en in barensoed is (Romeinen 8, 22). We worden uitgedaagd door het roepen van hen die lijden en door de wonden van de schepping zelf. Wij zien een dramatische overeenkomst tussen het lijden van de mensen en de schade aan de rest van de schepping.
6. De tekenen van de tijden zijn alarmerender geworden en moeten gedeut worden. De oorzaken van de massale bedreiging van het leven zijn bovenal het product van een onrechtvaardig economisch systeem dat verdedigd en beschermd wordt door politieke en militaire macht. Economische systemen zijn een zaak van leven of dood.
7. We leven in een schandelijke wereld die Gods oproep van leven voor allen ontkent. Het jaarlijkse inkomen van de rijkste 1% is gelijk aan dat van de armste 57%, en iedere dag sterven 24.000 mensen door honger en ondervoeding. De schuld van arme landen neemt voortdurend toe ondanks de terugbetalingen die de oorspronkelijke leningen vele malen overtreffen. Oorlogen om hulpbronnen nemen de levens van miljoenen mensen, terwijl miljoenen anderen sterven aan ziekten die te voorkomen zijn. De wereldwijde HIV en AIDS pandemie teistert het leven in alle delen van de wereld en treft de armste delen waar generieke geneesmiddelen niet beschikbaar zijn. Het merendeel van de mensen dat in armoede leeft zijn vrouwen en kinderen en het aantal mensen dat in absolute armoede (minder dan 1 US dollar per dag) leeft, neemt nog steeds toe.
8. Het beleid van onbeperkte groei in geïndustrialiseerde landen en het winststreven van multinationale ondernemingen hebben de aarde geplunderd en

het milieu ernstig geschaad. In 1989 verdween er iedere dag één biologische soort en in 2000 zelfs ieder uur. Klimaatverandering, de uitputting van visvoorraden, ontbossing, bodemerosie en de bedreiging van schoon water zijn slechts enkele van de verwoestende effecten. Gemeenschappen zijn ontwricht, bestaan zekerheid is verloren gegaan, kustgebieden en de Pacifische eilanden worden bedreigd door overstroming en stormen nemen toe. Hoge niveaus van radioactiviteit bedreigen gezondheid en milieu. Levensvormen en culturele kennis worden gepatenteerd voor financieel gewin.

9. Deze crisis houdt direct verband met de ontwikkeling van de neoliberale economische globalisering, die gebaseerd is op de volgende overtuigingen:

- . ongeremde competitie, consumentisme en onbeperkte economische groei en accumulatie van rijkdom zijn het beste voor de hele wereld;
- . het in eigendom hebben van privé-bezittingen brengt geen sociale verplichtingen met zich mee;
- . kapitaalspeculatie, liberalisering en deregulering van de markt, privatisering van nutsbedrijven en nationale hulpbronnen, onbeperkte toegang voor buitenlandse investeerders en importen, belastingverlagingen en onbeperkt kapitaalverkeer zullen iedereen rijkdom brengen;
- . sociale verplichtingen, bescherming van de armen en de zwakken, vakbonden en de relaties tussen mensen zijn ondergeschikt aan de processen van economische groei en kapitaalaccumulatie.

10. Dit is een ideologie die beweert dat er geen alternatief is en die een eindeloze hoeveelheid offers vraagt van de armen en de schepping. Deze ideologie doet de valse belofte dat zij de wereld kan redden door het scheppen van rijkdom en voorspoed, claimt zeggenschap over het hele leven en eist een totale overgave die gelijk staat aan afgoderij.

11. Wij erkennen dat de situatie gruwelijk en gecompliceerd is. We zijn niet op zoek naar eenvoudige antwoorden. Als zoekers naar waarheid en gerechtigheid en kijkend door de ogen van machteloze en lijdende mensen, zien we dat de huidige wereld(wan)orde geworteld is in een extreem complex en immoreel economisch systeem dat verdedigd wordt door een imperiale macht. Met het gebruik van het begrip 'imperiale macht' bedoelen we het samenvallen van economische, culturele, politieke en militaire macht dat een systeem vormt waarin machtige staten die hun eigen belangen beschermen en verdedigen, domineren.

12. In de klassieke liberale economie zijn staten er om privé-eigendom en marktcontracten te beschermen. Door de strijd van de arbeidersbeweging begonnen staten de markten te reguleren en sociale voorzieningen te verzorgen. Sinds de jaren '80 is, als gevolg van de transnationalisering van het kapitaal, het neoliberalisme begonnen de welzijnsfuncties van de staat te ontmantelen. Onder het neoliberalisme is het doel van de economie het verhogen van de winsten en omzet voor de eigenaren van productie en financieel kapitaal, wat gepaard gaat met uitsluiting van het merendeel van de mensen en met vermarketing van de natuur.

13. Net zoals de markten zijn de politieke en juridische instituties die hen beschermen geglobaliseerd. De regering van de Verenigde Staten van Amerika en zijn bondgenoten gebruiken, samen met internationale financiële en handelsinstellingen als het Internationaal Monetair Fonds de Wereldbank en de Wereld Handels Organisatie, politieke economische of militaire allianties om de belangen van kapitaalbezitters te beschermen en te bevorderen.

14. We zien dat de economische crisis op een dramatische manier samengaat met de integratie van economische globalisering en een geopolitiek die gesteund wordt door een neoliberale ideologie. Dit is een wereldomspannend systeem dat de belangen van de machtigen verdedigt en beschermt. Het beïnvloedt en betovert ons allemaal. Zo'n systeem van accumulatie van rijkdom ten koste van de armen wordt in de bijbel beschouwd als ontrouw aan God en als verantwoordelijk voor menselijk lijden dat te voorkomen is, en wordt Mammon genoemd. Jezus heeft ons geleerd dat we niet zowel God als Mammon kunnen dienen (Lucas 16, 13).

Geloofsbelijdenis ten aanzien van economisch onrecht en ecologische Vernietiging

15. Een verplichting vanuit het geloof kan, afhankelijk van regionale en theologische tradities, op uiteenlopende manieren uitgedrukt worden: als belijdenis, als het samen belijden, als geloofsovertuiging, als trouw aan het verbond van God. Wij kozen voor een belijdenis, niet in de betekenis van een klassieke doctrinaire belijdenis, want de WARC kan zo'n belijdenis niet opstellen, maar om de noodzaak en de urgentie te laten zien van een daadwerkelijk antwoord op de uitdagingen van onze tijd en op de oproep van Debrecen. We nodigen lidkerken uit om ons gezamenlijk getuigenis te ontvangen en erop te antwoorden.

16. Sprekend vanuit onze reformatorische traditie en ziende de tekenen van de tijden, bevestigt de Algemene Vergadering van de WARC dat economische gerechtigheid wereldwijd essentieel is voor de integriteit van ons geloof in God en ons discipelschap als Christenen. We geloven dat de integriteit van ons geloof op het spel staat als we zwijgen of weigeren te handelen ten aanzien van het huidige systeem van neoliberale economische globalisering en daarom belijden we tegenover God en elkaar.

17. Wij geloven in God, Schepper en Behoeder van alle leven, die ons roept als partners in de schepping en verlossing van de wereld. We leven in de belofte dat Jezus Christus is gekomen opdat allen een leven en overvloed zullen hebben (Johannes 10, 10). Geleid en staande gehouden door de Heilige Geest stellen we ons open voor de realiteit van onze wereld.

18. **Wij geloven** dat God heer is over de gehele schepping. "Van de Heer is de aarde en haar volheid" (Psalm 24,1).

19. **Daarom verwerpen wij** de huidige economische wereldorde die ons door het wereldwijde neoliberale kapitalisme wordt opgelegd en elk ander economische systeem, waaronder absolute planeconomie, dat het verbond van God tart door de armen, de kwetsbaren en de hele schepping uit te sluiten van de volheid van leven. We verwerpen iedere claim van economische, politieke of militaire macht die Gods heerschappij over het leven omver werpt en handelt in strijd met Gods rechtvaardige regering.

20. **Wij geloven** dat God een verbond heeft gesloten met de gehele schepping (Genesis 9, 8-12). God heeft op aarde een gemeenschap tot stand gebracht die gegrondvest is in het visioen van gerechtigheid en vrede. Het verbond is een genadegave, die niet op de markt te koop is. (Jesaja 55, 1). Het is een economie van genade: als een huishouden voor alle schepselen. Jezus laat ons zien dat het een inclusief verbond is waarin de armen en gemarginaliseerden voorrang krijgen, en Hij roept ons op om gerechtigheid voor de "minste van deze" (Matteus 25, 40) in het midden van de levensgemeenschap op te richten. De gehele schepping is gezegend en opgenomen in dit verbond (Hosea 2, 18 e.v.).

21. **Daarom verwerpen wij** de cultuur van buitensporig consumentisme en wedijverende hebzucht en het egoïsme van de neoliberale wereldmarkt, en ieder ander systeem dat pretendeert dat er geen alternatief is.

22. **Wij geloven** dat iedere economie van het huishouden van leven, dat ons is gegeven door Gods verbond om het leven te onderhouden, rekenschap verschuldigd is aan God. Wij geloven dat de economie er is om de waardigheid en het welzijn van mensen in gemeenschappen te dienen, binnen de grenzen van de duurzaamheid van de schepping. We geloven dat mensen geroepen zijn om God te verkiezen boven Mammon en dat het belijden van ons geloof een daad is van gehoorzaamheid.

23. **Daarom verwerpen wij** de ongereguleerde accumulatie van rijkdom en onbeperkte groei die al miljoenen levens heeft gekost en een groot deel van de Gods schepping vernietigd heeft.

24. **Wij geloven** dat God een God van gerechtigheid is. In een wereld van corruptie, uitbuiting en hebzucht is God op een bijzondere manier de God van de behoeftigen, de armen, de verschoppelingen en de misbruikten (Psalm 146, 7-9). God roept op tot rechtvaardige verhoudingen met al het geschapene.

25. **Daarom verwerpen wij** iedere ideologie of economisch regiem dat winst boven mensen laat gaan, geen zorg draagt voor de hele schepping en dat de gaven van God die bedoeld zijn voor iedereen, privatiseert. Wij verwerpen iedere leer die -in naam van het evangelie- diegenen rechtvaardigt die zo'n ideologie ondersteunen of zich er niet tegen verzetten.

26. **Wij geloven** dat God ons roept om aan de zijde te gaan staan van hen die slachtoffers zijn van onrecht. We weten wat de Heer van ons vraagt: recht te doen en getrouwheid lief te hebben en ootmoedig te wandelen met God (Micha 6, 8). Wij zijn geroepen om ons te verzetten tegen iedere vorm van onrecht in de economie en tegen milieuvernietiging, "zodat het recht als water golft en gerechtigheid als een immer vloeiende beek" (Amos 5, 24).

27. **Daarom verwerpen wij** iedere theologie die beweert dat God alleen met de rijken is en dat armoede een fout is van de armen. Wij verwerpen iedere vorm van onrecht die rechtvaardige relaties – gender, ras, invaliditeit, of kaste-vernietigt. We verwerpen iedere theologie die verklaart dat menselijke belangen boven de natuur gaan.

28. **Wij geloven** dat God ons roept om het roepen van de armen en het zuchten van de schepping te horen en om Jezus Christus na te volgen die is gekomen om te zorgen dat allen leven hebben, leven in overvloed (Joh. 10, 10). Jezus brengt de verdrukten gerechtigheid en brood aan degenen die honger hebben; Hij bevrijdt de gevangenen en geeft blinden het gezicht (Lucas 4, 18); Hij steunt en beschermt de vertrapte, de vreemdeling, de wees en de weduwe.

29. **Daarom verwerpen wij** iedere kerkelijke praktijk of leer die de armen en de zorg van de schepping niet tot haar opdracht rekent en die troost geeft aan diegenen die komen om 'te stelen, te slachten en te verdelgen' (Johannes 10, 10) in plaats van om de 'goede herder' te volgen die is gekomen om leven te geven aan allen (Johannes 10, 11).

30. **Wij geloven** dat God mannen, vrouwen en kinderen van alle plaatsen samenroept, rijk en arm, om de eenheid van de kerk en zijn opdracht hoog te houden, zodat de verzoening waartoe Christus oproept, zichtbaar kan worden.

31. **Daarom verwerpen wij** iedere poging in de kerken om een scheiding aan te brengen tussen gerechtigheid en eenheid.

32. **Wij geloven** dat we geroepen zijn in de Geest om rekenschap af te leggen van de hoop die door Jezus Christus in ons is, en geloven dat gerechtigheid zal zegevieren en vrede zal heersen.

33. **Wij verplichten ons** om te streven naar een wereldwijd verbond voor gerechtigheid in de economie en de aarde in Gods huishouden.

34. **Wij belijden** deze hoop **nederig**, omdat we weten dat ook wij onder het oordeel staan van Gods gerechtigheid.

. We erkennen de medeplichtigheid en schuld van hen die bewust of onbewust profiteren van het huidige neoliberale economische systeem; we erkennen dat hieronder ook kerken en leden van onze eigen reformatorische traditie vallen en daarom roepen we op tot een schuldbelijdenis.

. We erkennen dat we bevangen zijn geraakt door de cultuur van consumentisme, door de wedijverende hebzucht en egoïsme van het huidige economische systeem. Deze zijn maar al te vaak zelfs onze spiritualiteit binnengedrongen.

. We belijden onze zonde dat we de schepping misbruiken en dat we onze taak als rentmeesters en partners van de natuur niet vervullen.

. We belijden onze zonde dat het gebrek aan eenheid in onze reformatorische familie onze mogelijkheden heeft aangetast om helemaal in dienst van God te staan.

35. **Wij geloven**, in gehoorzaamheid aan Jezus Christus, dat de kerk geroepen is om te belijden, te getuigen en te handelen, zelfs wanneer overheden en menselijke wetten het hun verbieden en bestraffing en lijden het gevolg zijn (Handelingen 4, 18 e.v.). Jezus is Heer.

36. **Wij loven** samen God, Schepper, Verlosser, en Geest, die 'machten van de troon heeft gestort en eenvoudigen verhoogd, hongerigen met goederen vervuld en rijken ledig weggezonden' (Lucas 1, 52 e.v.).

Naar een Verbond voor Gerechtigheid

37. Door samen ons geloof te belijden, sluiten we een verbond in gehoorzaamheid aan God, als een blijk van ons vertrouwen in wederzijdse solidariteit en in betrouwbare relaties. Dit helpt ons samen te werken aan gerechtigheid in de economie en op de aarde, zowel in onze gezamenlijke wereldwijde context als in onze uiteenlopende regionale en lokale situaties.

38. Op deze gemeenschappelijke weg hebben sommige kerken al hun engagement uitgesproken in een geloofsbelijdenis. We dringen er bij hen op aan dat zij doorgaan hun belijdenis in concrete handelingen te vertalen, zowel regionaal als lokaal. Andere kerken hebben er al een begin mee gemaakt om zich te verbinden met dit proces en activiteiten te ondernemen, en wij dringen er bij hen op aan op die weg verder te gaan met educatie, belijden en actie. Omdat wij ons in het verbond wederzijds verantwoordelijk weten, dringen we er op aan bij de kerken die zich nog aan het beraden zijn, om meer aan educatie te doen en verder in de richting van een belijdend spreken te gaan.

39. De Algemene Vergadering roept de lidkerken op om, op basis van deze verbindende relatie, de moeilijke en profetische taak op zich te nemen om deze belijdenis uit te leggen aan de plaatselijke gemeenten.

40. De Algemene Vergadering dringt er bij lidkerken op aan om deze belijdenis in de praktijk te brengen door de aanbevelingen met betrekking tot economische gerechtigheid en ecologische kwesties van de Commissie van Publieke Zaken op te volgen.

41. De Algemene Vergadering bindt de WARC op het hart samen met andere kerkgemeenschappen, de oecumenische gemeenschap, gemeenschappen van andere geloofsovertuigingen, civiele bewegingen en volksbewegingen te werken aan een rechtvaardige economie en integriteit van de schepping, en roept onze lidkerken op om hetzelfde te doen.

42. Nu verklaren wij met heel ons hart dat we onszelf, onze tijd en onze energie in zullen zetten om de economie en de aarde te veranderen, te vernieuwen en te herstellen, omdat we het leven kiezen, opdat wij en ons nageslacht zullen leven (Deuteronomium 30, 19).

Bijlage B. Samenvatting *Caritas in veritate*

Samenvatting van de encycliek van paus Benedictus XVI *Caritas in veritate* (Liefde in waarheid) over de volledige menselijke ontwikkeling in liefde en waarheid.

Inleiding

De encycliek bestaat uit een inleiding, zes hoofdstukken en een conclusie. Hij is gedateerd op 29 juni 2009, het Hoogfeest van de HH Petrus en Paulus.

Een samenvatting van de encycliek, die werd vrijgegeven door het Persbureau van de Heilige Stoel, verklaart dat de paus in herinnering roept dat "liefde de kern van de sociale leer van de Kerk is". Maar, gegeven het risico dat dit "verkeerd begrepen wordt en losgemaakt van leven volgens de moraal", waarschuwt hij dat "een christendom van liefde zonder waarheid gemakkelijk verwisseld kan worden met een hoeveelheid goede, voor het sociale leven nuttige, maar toch bijkomstige gevoelens".

De Heilige Vader maakt duidelijk dat ontwikkeling behoefte heeft aan waarheid. In deze context staat hij stil bij twee "criteria voor het morele handelen": gerechtigheid en het algemeen welzijn. Alle christenen zijn geroepen tot liefde, ook op een "institutionele wijze" die van invloed is op het leven van de 'polis', de stad, dat wil zeggen de sociale samenleving.

Hoofdstuk 1. De boodschap van *Populorum Progressio*

In het eerste hoofdstuk ligt de nadruk op de boodschap van *Populorum progressio*, van paus Paulus VI, die "de nadruk legde op de absoluut noodzakelijke rol van het evangelie voor de opbouw van een samenleving in vrijheid en gerechtigheid ... Het christelijk geloof rekent niet op voorrechten of machtsposities ... maar alleen op Christus". Paulus VI "wees erop dat de oorzaken van onderontwikkeldheid niet primair van materiële aard zijn". Ze liggen vooral aan de wil, het denken, en meer nog aan het "gebrek aan broederschap tussen mensen en volken".

Hoofdstuk 2. De menselijke ontwikkeling in onze tijd

"Menselijke Ontwikkeling in Onze Tijd" is het thema van het tweede hoofdstuk. "Als winst", zo schrijft de paus, "het enige streven wordt, dat wordt gerealiseerd door ongepaste middelen en zonder het algemeen welzijn als uiteindelijk doel, lopen we het risico de rijkdom te vernietigen en armoede te scheppen". In deze context noemt hij een aantal "defecten" van de ontwikkeling op: financiële handelingen die hoofdzakelijk speculatief zijn, stromen van migranten dikwijls uitgelokt door bepaalde omstandigheden en daarna slecht begeleid, en de ongeregelde exploitatie van de hulpbronnen van de aarde". Met het oog op deze onderling verbonden problemen doet de paus een beroep op een "nieuwe humanistische synthese", waarbij hij opmerkt dat "ontwikkeling vandaag de dag uit vele elkaar overlappende lagen bestaat: ... In absolute getallen groeit de

rijkdom van de wereld, maar de verschillen vermeerderen zich" en er ontstaan nieuwe vormen van armoede.

Op cultureel niveau, zo gaat de encycliek verder, openen de mogelijkheden van interactie nieuwe perspectieven voor de dialoog, maar hierin schuilt wel een dubbel gevaar: een "cultureel eclecticisme", waarbij alle culturen "in essentie als gelijkwaardig" worden beschouwd, en het tegenovergestelde gevaar van "culturele vervlakking en de kritiekloze aanvaarding van soorten gedrag en levensstijlen". In deze context noemt paus Benedictus ook het schandaal van de honger en spreekt hij zijn hoop uit voor een "rechtvaardige landbouwhervorming in ontwikkelingslanden".

De paus staat tevens stil bij de kwestie van eerbied voor het leven, "die op geen enkele manier gescheiden kan worden van kwesties met betrekking tot de ontwikkeling van volken", waarbij hij bevestigt dat "als een samenleving zich beweegt in de richting van de ontkenning of de onderdrukking van het leven, die uiteindelijk niet meer de noodzakelijke motivering en energie vindt om te streven naar het ware goede voor de mens".

Nog een kwestie die verband houdt met ontwikkeling is het recht op godsdienstvrijheid. "Geweld", zo schrijft de paus, "remt de authentieke ontwikkeling af", en dit "geldt vooral voor terrorisme dat gemotiveerd is door fundamentalisme".

Hoofdstuk 3. Broederschap, economische ontwikkeling en burgerlijke gemeenschap

Hoofdstuk drie van de encycliek – Broederschap, Economische Ontwikkeling en Burgerlijke Samenleving – opent met de passage waarin de "ervaring van de gave" wordt geprezen, die dikwijls onvoldoende wordt herkend, "op grond van een zuiver productiegerichte en utilitaristische kijk op het bestaan". Toch moet ontwikkeling, "als die werkelijk menselijk is, plaats maken voor het principe van de gave". Wat betreft de logica van de markt, die "moet gericht zijn op het nastreven van het algemeen goed, waarvoor in het bijzonder ook de politieke gemeenschap verantwoordelijkheid moet nemen".

Met verwijzing naar *Centisimus annus*, legt deze encycliek nadruk op de "behoefte aan een systeem met drie onderwerpen: de markt, de staat en de burgerlijke samenleving" en moedigt het "beschaven van de economie" aan. De nadruk wordt gelegd op "economische vormen gebaseerd op solidariteit" en er wordt aangegeven hoe "zowel de markt als de politiek mensen nodig heeft die openstaan voor wederzijdse gave".

Het hoofdstuk besluit met een nieuwe evaluatie van het verschijnsel globalisering, dat niet gezien moet worden als enkel een "socio-economisch proces". Globalisering moet "een op de mens gebaseerd en op de gemeenschap gericht cultureel proces van wereldwijde integratie bevorderen, dat openstaat voor transcendentie" en in staat is de eigen defecten te corrigeren.

Hoofdstuk 4. De ontwikkeling van de mensen – rechten en plichten – het milieu

Het vierde hoofdstuk van de encycliek concentreert zich op het thema: "De Ontwikkeling van de Volken, Rechten en Plichten, Milieu". Regeringen en internationale organisaties, zo zegt de Paus, kunnen "de objectiviteit en de 'onschendbaarheid' van rechten niet uit het oog verliezen". In deze context besteedt hij ook aandacht aan "de problemen op het terrein van de bevolkingsgroei".

Hij bevestigt opnieuw dat seksualiteit "niet gereduceerd kan worden tot niet meer dan genot of vermaak". Staten, zo zegt hij, "zijn geroepen om beleid te maken dat de centrale positie en de integriteit van het gezin bevordert."

"De economie heeft de ethiek nodig om goed te functioneren", zo gaat de Heilige Vader verder, en "niet zo maar een ethiek maar een ethiek die mensgericht is". Deze centrale positie van de menselijke persoon moet ook het leidende principe zijn bij "ontwikkelingsprogramma's" en bij internationale samenwerking. "Internationale organisaties", zo stelt hij voor, "zouden de werkelijke doeltreffendheid van hun bureaucratische en administratieve apparaat weleens kunnen bevragen, dat dikwijls buitensporig veel geld kost".

De Heilige Vader richt zijn aandacht ook op het energieprobleem, waarbij hij opmerkt hoe "het feit dat sommige staten, machtsgroepen en ondernemingen natuurlijke hulpbronnen – en met name energie – hamsteren, een ernstig obstakel vormt voor de ontwikkeling in arme landen ... Technologisch geavanceerde samenlevingen kunnen en moeten hun eigen energieverbruik verminderen", zegt hij, terwijl hij tevens "onderzoek naar alternatieve vormen van energie" aanmoedigt.

Hoofdstuk 5. De samenwerking van de menselijke familie

"De Samenwerking van de Familie van de Mensheid" is de titel en het aandachtspunt van hoofdstuk vijf, waarin paus Benedictus benadrukt hoe "de ontwikkeling van volken vooral afhangt van de erkenning dat het menselijk ras één enkele familie vormt". Daarom kunnen het christendom en andere godsdiensten "alleen hun bijdrage leveren aan ontwikkeling als God een plaats heeft in het openbare leven".

De paus refereert ook aan het subsidiariteitsprincipe, dat de mens helpt "middels de autonomie van organisaties op tussenniveau". Subsidiariteit, zo legt hij uit, "is het meest effectieve tegengif voor iedere vorm van alomvattende welvaartsstaten" en is "heel erg geschikt om globalisering in de hand te houden en te richten op authentieke menselijke ontwikkeling".

Benedictus roept de rijke staten op "grotere delen van hun bruto nationaal inkomen aan ontwikkelingshulp toe te wijzen", en daarmee hun verplichtingen na te komen. Hij drukt ook de hoop uit dat er meer toegang tot onderwijs zal komen, en nog meer tot "de volledige vorming van de persoon", waarbij hij benadrukt dat relativisme iedereen armer maakt. Een voorbeeld hiervan, zo schrijft hij, is het perverse verschijnsel van sekstoerisme. "Het is verdrietig te constateren dat deze activiteit dikwijls plaats vindt met de steunt van plaatselijke regeringen", zegt hij.

Dan overweegt de paus de "historische" kwestie van de migratie. "Iedere migrant", zo zegt hij, "is een menselijk persoon die als zodanig fundamentele, onvervreembare rechten bezit die door iedereen onder alle omstandigheden geëerbiedigd moeten worden".

De paus besteedt de laatste alinea van dit hoofdstuk aan de "sterk gevoelde noodzaak" voor een hervorming van de Verenigde Naties en van "economische instellingen en de internationale financiën ... Er is", zo zegt hij, "dringend behoefte aan een echt politiek wereldgezag" met "daadwerkelijke macht".

Hoofdstuk 6. De ontwikkeling van de mensen en de technologie

Het zesde en laatste hoofdstuk heet "De Ontwikkeling van Volken en Technologie". Daarin waarschuwt de Heilige Vader tegen de "prometheïsche aanmatiging" van de mensheid die denkt "zichzelf te kunnen herscheppen door de 'wonderen' van de techniek". Technologie, zo zegt hij, kan geen "absolute vrijheid" hebben.

"Een zeer belangrijk slagveld in de huidige culturele strijd tussen de aanspraak op oppermacht van de technologie en de morele verantwoordelijkheid van de mens is het gebied van de bio-ethiek", zegt Benedictus XVI, en hij voegt daaraan toe: "Rede zonder geloof is gedoemd vast te lopen in een illusie van eigen almacht". De sociale kwestie, zo stelt hij, is een antropologische kwestie geworden. Experimenteren met embryo's en klonen wordt "aangemoedigd in de zwaar teleurgestelde cultuur van vandaag, die gelooft ieder mysterie onder de knie te hebben". De paus uit ook zijn bezorgdheid over een mogelijk "systematisch eugenetisch programmeren van geboorten".

Slot

In de conclusie van zijn encycliek benadrukt Benedictus XVI hoe "ontwikkeling behoefte heeft aan mensen die hun armen in gebed opheffen tot God", evenals aan "liefde en vergeving, zelfverloochening, aanvaarding van anderen, rechtvaardigheid en vrede".

© 2009 Vatican Information Service / Secretariaat RK Kerk

3. Geld en goed doen

A. Opwarmer

Lees met elkaar het gedicht “ als God geld had” op pg. 29.

Lees deze bijeenkomst de volgende Bijbeltekst: 1 Tim.6:17-19.

Geld en goed worden ons door God toevertrouwd om er iets goeds mee te doen, vooral voor de armen. Geld kan helpen tekenen van hoop op te richten. We kunnen een voorschot op het Rijk Gods nemen door tekenen van Gods aanwezigheid in ons midden op te richten.

B. Keuzen als gelovige

Lees de volgende introductie

Rond de omgang met geld kun je ook als individuele gelovige diverse keuzen maken. Zou je niet nadrukkelijker ethische criteria moeten hanteren die voortkomen uit fundamenteel bijbelse oriëntaties naast financiële criteria?

Banken zijn een tussenschakel tussen personen en instellingen die tijdelijk een overschot aan geld hebben en degenen die een tijdelijk tekort willen dekken. Via deze tussenschakelfunctie worden door de banken omvangrijke sommen geld verdeeld over de verschillende sectoren van de economie, zowel nationaal als internationaal.

Beleggen is geen waardenneutraal gebeuren. Of je nu geld onderbrengt bij een bank, financiële instelling of beleggingeninstituut of zelf aandelen koopt. In beide gevallen worden met die gelden overheden, bedrijven in industrie en handel, landbouw, dienstverlening, gezondheidszorg, particulieren et cetera in binnen- en buitenland gefinancierd. Waarvoor het geld precies wordt gebruikt, waar het precies in wordt geïnvesteerd, dat is meestal niet na te gaan, daar hebben we in de regel ook geen invloed op. Het kan belegd worden in de woningbouw, maar ook in de wapenindustrie.

Het wordt mensen moeilijk gemaakt om verantwoordelijk om te gaan met hun bezit. Je kunt natuurlijk starten met vragen te stellen aan de bank of instelling waar je klant bent. Je kunt vragen naar de ethische criteria die een bank hanteert bij haar beleggingsbeleid. Bankieren is een vorm van invloedrijk consumentengedrag.

Opdracht ethisch bankieren

Probeer met elkaar op een rijtje te zetten welke mogelijkheden er zijn om ethisch te bankieren (sparen en beleggen) voor particulieren.

Nabespreking opdracht

Oikocredit. Oikocredit is aanvankelijk bedoeld als instrument voor de kerken om hun reserves ethisch te beleggen. Door te beleggen in participaties van het Oikocredit Nederland Fonds zet je je geld om in microkrediet en bevorder je rechtvaardigheid in de wereld. Het geld wordt in gebruik gegeven aan de armen, die, door ermee te werken, zichzelf en hun omgeving uit de armoede verlossen. Oikocredit hecht meer belang aan een hoog sociaal rendement en geeft daarom een bescheiden (maar door de jaren heen wel solide) financieel rendement.

Het Oikocredit Nederland Fonds is een beleggingsinstelling die wordt beheerd door de Stichting Beheer Oikocredit Nederland Fonds te Utrecht. De beheerder is opgenomen in het register van de Autoriteit Financiële Markten (AFM). De financiële bijsluiter en het prospectus van het fonds zijn kosteloos verkrijgbaar bij Oikocredit Nederland, Postbus 85015, 3508 AA Utrecht, en via www.oikocreditnederlandfonds.nl.

Volgens de Autoriteit Financiële Markten heeft het Oikocredit Nederland Fonds een groot risico, omdat het Fonds in aandelen (van Oikocredit) belegt. Alle fondsen die beleggen in aandelen hebben een “groot” of zelfs “zeer groot” risico. In alle jaren dat het Fonds bestaat is nog geen enkele belegger een cent verloren en zijn de aandelen waardevast gebleven. De afgelopen jaren is steeds een dividend van 2% uitgekeerd, zelfs in de crisistijd.

Voor alle diensten op het terrein van financieel beheer zijn alternatieven voorhanden uit de sfeer van ethisch bankieren.

De volgende banken hanteren naast financiële criteria ook ethische criteria bij hun geldbeheer:

ASN Bank. Deze bank is in 1960 opgericht vanuit de vakbeweging. Dit is de oudste en grootste maatschappelijk verantwoorde belegger in Nederland. De ASN Bank biedt naast een betaalrekening, ook spaarproducten en diverse beleggingsproducten aan.

Triodos Bank. Deze bank bestaat sinds 1980 en is opgericht vanuit de antroposofische beweging. De Triodos Bank biedt naast een betaalrekening ook spaarproducten en diverse beleggingsproducten aan.

Bij financiële instellingen zoals Oikocredit, ASN en Triodos kun je nauwkeurig nagaan hoe de ingelegde gelden worden aangewend.

Bij gangbare banken is het sinds een aantal jaren mogelijk te beleggen in duurzame beleggingsfondsen of in groenfondsen.

In de Duurzaam Geld Gids (www.duurzaam-ondernemen.nl/duurzaamgeldgids.htm) is informatie te vinden over allerlei financiële producten die op één of andere wijze duurzame ontwikkeling stimuleren.

Sinds begin 2009 is er een Eerlijke Bankwijzer. Met deze online database www.eerlijkebankwijzer.nl kun je zien hoe een bank scoort op punten als milieu, arbeidsrechten, wapenhandel, klimaat, bonus en andere onderwerpen.

Opdracht

Wat vindt u van de volgende uitspraak van Paus Johannes Paulus II.

“De armen in de wereld zijn uw zusters en broeders in Christus. Wees er niet tevreden mee hun de kruimels van uw welvoorzien dis te gunnen. Deel uw vermógen met hen en niet slechts wat u te veel hebt als u hen werkelijk wilt helpen.”

C. Keuzen als kerkgemeenschap

Lees de volgende introductie

Kerken zijn als onderdeel van de samenleving ook verbonden met het huidige economische systeem. De omgang met geld van de kerk en het beheer ervan moeten passen bij waar de kerk voor staat: het streven naar vrede, gerechtigheid en heelheid.

Het bezit van aandelen maakt een kerkgemeenschap medeverantwoordelijk voor de activiteiten van een bepaald bedrijf.

Voorafgaand aan het uitvoerende werk van een kerk moeten keuzen gemaakt worden door kerkleden. Het gaat over onderwerpen die alles te maken hebben met de vraag hoe en waartoe je kerk/gemeente/parochie bent.

Stellingen over omgang met geld van een kerkgemeenschap

Kruis aan welke stelling het best uw eigen visie verwoordt over de omgang van uw kerkgemeenschap met geld. Formuleer zo nodig een eigen visie. Wissel vervolgens de visies uit in de groep.

De kerk zou arm moeten zijn als voorbeeld voor haar leden, in navolging van haar Heer.

Geld wordt niet aan kerken gegeven om ermee te verdienen door een zo hoog mogelijk financieel rendement, maar om er mee te dienen, ook al brengt dat risico met zich mee.

De kerk heeft geld nodig om gebouwen te onderhouden, om diaconale taken te vervullen, om personeelskosten te bekostigen, om werkgroepen te laten functioneren et cetera. Het is uiterst belangrijk dat besturen economisch en financieel denken en het behalen van een zo hoog mogelijk financieel rendement op de reserves prioriteit is.

We beleggen als kerkgemeenschap al ethisch verantwoord, omdat we niet beleggen in wapen- of seksindustrie.

Voor christenen is het doel van bezit niet gelegen in vermeerdering ervan, maar in het dienstbetoon, waardoor men zichzelf geeft, in navolging van Christus die zichzelf gaf. De wijze waarop het bezit beheerd en vermeerderd wordt, mag niet in tegenspraak zijn met deze opdracht tot bevrijding

Bij het financieel beleid zou een kerkgemeenschap naast financiële criteria tevens kunnen uitgaan van ethische criteria die van bijbelse oriëntaties zijn afgeleid. Het gaat erom een bewuste keuze te maken en te zoeken naar een evenwicht tussen financiële en ethische criteria die gehanteerd worden bij het geldbeheer

Het financiële rendement op onze reserves is belangrijk, omdat we een bepaald rendement nodig hebben om onze uitgaven te kunnen dekken. Maar we kunnen als kerkgemeenschap een deel van onze reserves op een ethische manier gaan beheren, bijvoorbeeld 10%.

Het beheer van het geld van de kerkgemeenschap is uitsluitend een taak van de penningmeester en die heeft als opdracht om een bepaald rendement te halen.

We kunnen het als kerk niet verantwoorden dat we op zoek naar financieel rendement sociale en ecologische schade voor lief nemen.

Het gesprek over de financiën van de kerkgemeenschap moet uitmonden in een gesprek over de kerk zelf en heeft te maken met de volgende vragen.

- *Hoeveel geld hebben we nodig?*
- *Hoeveel risico willen we nemen?*
- *Hoeveel geld moeten we in reserve houden?*
- *Aan welke maatschappelijke verschijnselen willen we wel/niet meewerken?*
- *Hoe verhoudt een kerk zich tot de noden om haar heen?*
- *Kunnen we nog rekenen op bijdragen van gelovigen?*

Nabespreking opdracht

Ethisch beleggen en financieel rendement sluiten elkaar niet uit. Het financieel rendement is de laatste jaren op ethische beleggingsfondsen juist hoger dan op de gangbare beleggingsfondsen. De afgelopen jaren blijken de alternatieve financiële instellingen het zelfs beter te doen dan de gangbare banken. Een kerkgemeenschap kan dus zowel ethisch als financieel rendement nastreven.

Het risico van ethisch bankieren is niet hoger dan bij gewoon bankieren, omdat alle banken, spaarvormen en beleggingsinstellingen aan dezelfde vereisten moeten voldoen als de gangbare banken. Het Oikocredit Nederland Fonds staat bijvoorbeeld onder toezicht van de Autoriteit Financiële Markten.

Het uitlenen van geld aan arme mensen in ontwikkelingslanden via projectpartners, zoals Oikocredit doet, brengt om verschillende redenen meer risico's met zich mee (valuatarisico's, economische crises of ecologische rampen in de desbetreffende landen). Oikocredit is juist uniek omdat ze met lokaal personeel ter plekke werkt dat de projectpartners intensief begeleidt en de situatie ter plekke goed kan beoordelen.

Oikocredit heeft een uitgebreid beleid om risico's op te vangen en hanteert bijvoorbeeld een voorziening voor verliezen. De afgelopen 5 jaar heeft Oikocredit minder dan 2% van haar leningen als oninbaar hoeven afschrijven.

Het hanteren van alleen negatieve criteria (het uitsluiten van bepaalde bedrijven), zoals bijvoorbeeld niet beleggen in wapen- en seksindustrie, is niet voldoende als een kerkgemeenschap bij het geldbeheer ethische criteria wilt volgen. Er zijn veel bedrijven die belangrijke of minder belangrijke onderdelen van wapens produceren en het is ingewikkeld om al die ontwikkelingen te volgen. Het gaat erom hoe je met je geldbeheer positieve ontwikkelingen kunt stimuleren. Dus juist het formuleren van positieve criteria is belangrijk.

Stellingen over omgang met diaconaal geld

Kruis aan welke stelling het best uw eigen visie verwoordt over de omgang van uw kerkgemeenschap met diaconaal geld. Formuleer zo nodig een eigen visie. Wissel vervolgens de visies uit in de groep.

Het specifieke van diaconaal geld is, dat het niet geld van de diaconie is, maar geld afkomstig van kerken dat bestemd is voor anderen. Diaconaal geld is van de wereldgemeenschap. In deze nieuwe gemeenschap van Christus staan de armen, hongerigen, naakten en vreemdelingen vooraan.

Omdat we dit geld toch weggeven, is het makkelijker om dit geld ethisch te beheren, met een eventueel lager rendement, dan het geld dat we nodig hebben voor salarissen of gebouwen.

Het is logisch om juist diaconaal geld op een ethisch verantwoorde wijze te beleggen; ten bate van de armen. Veel 'gewone' beleggingen veronachtzamen juist de belangen van armen.

Diaconaal geld: het is niet ons geld, het geld is niet van de diaconie. De diaconie heeft het geld slechts in beheer om het aan te wenden voor de bestemming waarvoor het in het verre of recente verleden werd gegeven, namelijk voor de armen, de mensen in nood, mensen die lijden onder onrecht en dat schept verplichtingen.

Juist omdat het geld voor de armen bestemd is, moet een zo hoog mogelijk rendement behaald worden.

Een diaconie heeft een omvangrijke reserve nodig met het oog op eventuele rampen.

Nabespreking opdracht

Het is natuurlijk vreemd als je bij het beheer van diaconaal geld andere criteria hanteert dan bij het beheer van het geld van de kerkgemeenschap.

Veel 'gewone' beleggingen veronachtzamen juist de belangen van de armen en hierdoor bestaat het gevaar met de ene hand te nemen wat met de andere hand gegeven wordt.

Het is ook de vraag wat de omvang van de diaconale reserve moet zijn. Vaak wil men een omvangrijke reserve hebben met het oog op eventuele rampen. Maar is de situatie dat eenvijfde van de wereldbevolking permanent in extreme armoede leeft (moeten rondkomen van minder dan 1,25 dollar per dag) en dat meer dan 1 miljard mensen honger lijdt ook geen rampsituatie? Moeten de gereserveerde financiële middelen daarvoor niet permanent worden gebruikt? En mocht zich weer een natuurramp voordoen, dan kan toch een beroep gedaan worden op een extra financiële inspanning van de gemeente om de nood te lenigen?

Opdracht formuleren van ethische criteria

Het is voor een geloofsmeenschap belangrijk om van tevoren criteria te formuleren als men aan de slag wil met het hanteren van ethische criteria naast financiële criteria bij het geldbeheer. Er zijn de volgende criteria te hanteren bij de wijze van ondernemen van een bedrijf.

Scoor de volgende criteria individueel en wissel de scores daarna uit.

1. Betrokkenheid bij landen waar mensenrechten worden geschonden
2. Handelspraktijken die mensen uitsluiten
3. Betrokkenheid bij wapenproductie en wapenhandel
4. Betrokkenheid bij onrechtvaardige regimes
5. Nadelige effecten op de bestaansmogelijkheden van groepen mensen in de ontwikkelingslanden
6. Sociaal beleid en arbeidsomstandigheden bij ondernemingen
7. Bedreigingen voor milieu

Opdracht omgang met geld in de eigen kerkgemeenschap

1. Heeft u er zicht op of uw lokale kerk ook ethische criteria hanteert bij haar omgang met geld?
2. Hoe kunt u het hanteren van ethische criteria bij het geldbeheer aan de orde stellen in uw kerkgemeenschap?

Nabespreking opdracht

1. Als er ethische criteria gehanteerd worden, wordt er vaak wel ruchtbaarheid aan gegeven. Anders is dit na te gaan in de begroting of jaarrekening en u kunt natuurlijk vragen hierover stellen aan de penningmeester of het kerkbestuur.
2. Stel vragen over ethische criteria bij de bespreking van de begroting of jaarrekening en probeer een werkgroepje te vormen dat hiermee aan de slag gaat. Denk ook aan medewerking van leden van verschillende werkgroepen in de kerk zoals de ZWO (zending, werelddiaconaat, ontwikkelingssamenwerking)- of MOV (missie, ontwikkeling, vrede)-

werkgroep, werkgroep diaconie of caritas of milieuwerkgroep. Deel de tips voor het gesprek over ethisch bankieren in bijlage C uit en licht ze kort toe.

Bijlage C. Tips voor het gesprek over ethisch bankieren

Op basis van de vele gesprekken die in de afgelopen decennia in de kerken hebben plaatsgevonden over bankieren zijn de volgende aandachtspunten te formuleren.

1. **Neem de tijd voor de discussie**

Overhaaste beslissingen moeten worden vermeden. Het is belangrijk dat alle betrokkenen geïnformeerd zijn, zodat tot een weloverwogen besluitvorming kan worden overgegaan en de verantwoordelijkheid ook werkelijk gedeeld kan worden. De bespreking van jaarcijfers of de begroting kan een goede aanleiding zijn voor het besluit om enkele mensen te vragen het gesprek hierover voor te bereiden voor een volgende vergadering. Het besluit om anders te gaan bankieren dient in een goed overleg, na het inwinnen van voldoende informatie, genomen te worden door een zo groot mogelijke groep mensen.

2. **Begin met het maken van een goede financiële planning**

Beantwoord van tevoren vragen als: voor welke taken is hoeveel vermogen nodig, een hoe hoog rendement en op welke termijn moeten de opbrengsten van dat vermogen beschikbaar zijn?

3. **Houd het op de agenda van de kerkgemeenschap.** Voorkomen moet worden dat dit thema eenmalig op de agenda komt en vervolgens van de agenda verdwijnt. Het moet een terugkerend agendapunt zijn bij de bespreking van de jaarrekening en begroting. Ook is het mogelijk om iemand binnen de organisatie, die voor dit onderwerp belangstelling heeft, de speciale opdracht te geven de ontwikkelingen op dit terrein bij te houden en adviezen te verstrekken.

4. **Maak er geen alles of niets discussie van.** Het is niet verstandig om voorstellen te ontwikkelen om in één keer het gehele vermogen anders te beheren. Er kan ook voor gekozen worden een deel van het geld anders te gaan beheren. Begin bijvoorbeeld met 10% van de reserve in het Oikocredit Nederland Fonds te investeren. Wanneer er gekozen wordt voor een vorm van beheer met een lager rendement, poog dan te becijferen hoeveel er minder binnen zal komen en wat daarvan de consequenties zijn. Ook kan er gekozen worden voor verschillende vormen van ethisch bankieren, een mengvorm van normaal renderende en lager renderende vormen. Daarbij kan afgesproken worden om deze vorm van geldbeheer na enige tijd te evalueren.

5. **Geldbeheer is een gedeelde verantwoordelijkheid.** In veel organisaties wordt het financieel beleid en beheer geheel overgelaten aan de penningmeester. Het is dan voor de hand liggend dat deze persoon alleen zal streven naar een zo hoog mogelijk financieel rendement. Ieder lid van de kerkgemeenschap heeft de verantwoordelijkheid om mee te denken over criteria die een kerkgemeenschap hanteert bij het geldbeheer.

6. **Openheid en transparantie bij geldbeheer zijn vereist.** Er dient openlijk verantwoording te worden afgelegd, ook ongevraagd, en kerkleden moeten zo een werkelijk inzicht krijgen in de financiën. Alleen zo kan ieder invulling geven aan zijn/haar verantwoordelijkheid. Dit kan kerkleden stimuleren om zelf tot het hanteren van ethische criteria bij hun geldbeheer over te gaan.

Gedichten en gebed

Gedicht

Op school stonden ze op het bord geschreven.

Het werkwoord hebben en het werkwoord zijn;

hiermee was tijd, was eeuwigheid gegeven,

de ene werkelijkheid, de andre schijn.

Hebben is niets. Is oorlog. Is niet leven.

Is van de wereld en haar goden zijn.

Zijn is, boven die dingen uitgeheven,

vervuld worden van goddelijke pijn.

Hebben is hard. Is lichaam. Is twee borsten.

Is naar de aarde hongeren en dorsten.

Is enkel zinnen, enkel botte plicht.

Zijn is de ziel, is luisteren, is wijken.

Is kind worden en naar de sterren kijken,

en daarheen langzaam worden opgelicht.

Ed Hoornik

Bidden we voor de rijken

God,

*help hen die menen dat ze rijk zijn
dat zij leren begrijpen
dat zij arme rijken worden
als zij niet de eenvoud weten op te brengen
van mensen die weten dat alles gekregen is,
als zij zich niet aansluiten bij de mensen
die niet zijn vergeten dat wij allemaal
uitgenodigd zijn om te delen
in uw goddelijke rijkdom
en uw scheppingsmacht.*

Gij weet, God

*Dat er niet alleen rijke mensen zijn,
maar ook rijke landen,
help de mensen van goede wil
van alle landen, alle rassen, alle talen,
alle godsdiensten ook,
dat zij erin slagen
de morele kracht op te wekken
die bevrijding mogelijk maakt
voor de armen uit hun ellende
en voor de rijken van hun teveel.*

God,

*help de mensen te ontsnappen
aan de verkeerde rijkdom
en laat ze zich onderdompelen
in een rijkdom waarin allen kunnen delen.*

Don Helder Camara, bisschop van Recife, Brazilië

Gedicht

*Ik vraag me vaak af
hoe het zou zijn
als God
geld had.*

*Zou Hij het
onder de appelboom
in de tuin begraven
of het naar de bank brengen
en voor Zich laten werken
en Zelf Zijn gemak ervan nemen
omdat er nu gezorgd is voor
Zijn toekomst?*

*Of zou Hij
alleen het hoogstnodige voor Zichzelf uitgeven
en de rest delen met de armen
of met de mensenrechtenbeweging
en met hervormingsbewegingen
om zo bij te dragen aan de grote strijd
voor gerechtigheid en vrede?*

*Maar God heeft immers
helemaal geen geld:
Hij gaf het jou
en mij?
Wat doen we ermee?*

Elvira Romeo de Aecaute (Argentinië)

Bronnen

Het aandeel van de kerk, OSACI en NVOC, 1985.

Klinkende munt, een bezinning over geld, Henk van Andel, Huib van der Burg, 1999.

Diaconaal verantwoord beleggen, PDC Zuid-Holland, 2000.

Door de bank genomen, OSACI, 1981.

God zij met ons, bezinning over bewust omgaan met geld, bisdom Haarlem, 1999.

Allerwegen, Begeerte, markt en geloof, 31^e jaargang, 2000, nr. 39.

OndersteBoven, Handreiking kerken en de (krediet)crisis, Arbeidspastoraat DISK, 2009.

Rapport Ethisch bankieren in het bisdom Rotterdam, Diocesane Missieraad, Diocesane Beleidscommissie Diaconie, 2004.

Encycliek Caritas in veritate, paus Benedictus, XVI, kerkelijke documentatie, jaargang 37, nummer 6, september 2009.

Verder lezen

Bankier voor de armen, Muhammad Yunus, Lemmiscaat, 2006, ISBN 978-90-5637-933-9.

Niet meer dan eerlijk. Bijbels pleidooi voor sober leven, Jaap van der Windt, Boekencentrum, 2009, ISBN 978-90-2392-387-9.

Wegen van hoop in tijden van crisis, Bob Goudzwaard, Mark van der Vennen, David van Heemst, Jet Weigand-Timmer, Buijten & Schipperhijn Motief 2009, ISBN 978-90-5881-383-1.

Gepast en ongepast geld. Een zoektocht naar het geweten van banken, Hans Ludo van Mierlo, Uitgeverij Scriptum, 2008, ISBN 978-90-5594-624-2.

Accra's appèl, gespreksnotitie over geloof en economie, Dienstenorganisatie van de PKN in Nederland, oktober 2005 (ook te vinden op www.pkn.nl).

Websites duurzaam beleggen:

- www.duurzaam-ondernemen.nl/duurzaamgeldgids.htm
- www.eerlijkebankwijzer.nl
- www.duurzaam-beleggen.nl
- www.sparen-duurzaam.startpagina.nl
- www.vbdo.nl